

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 4

АПРИЛ 1955

ГОДИНА VII

General-major **RUDI PETOVAR**

MARŠMANEVRI U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU*)

Izraz »maršmanevar« prihvatio sam u težnji da njime označim i rasvijetlim neke operativno-strategijske radnje našeg rata, koje su po mnogim karakteristikama veoma slične onome što su pod ovim pojmom podrazumijevali predratni vojni pisci. Za takve oblike operativno-strategijskih dejstava do danas još nije kod nas usvojen definitivan termin. Štaviše, još je sporno da li je bilo ovakvih oblika dejstava u prošlom ratu i da li će ih biti u budućem. Zato ću u ovom članku razmotriti nekoliko operativno-strategijskih radnji, koje su se odigravale isključivo u uslovima našeg teritorijalnog rata i koje su po mnogim obilježjima veoma slične, ali ne i podudarne sa maršmanevrom (u klasičnom smislu riječi), i to:

Maršmanevar 1 proleterske brigade (decembar 1941 — januar 1942 u Istočnoj Bosni), zatim maršmanevar Grupe udarnih brigada u Zapadnu Bosnu (maj — juni 1942 godine), maršmanevar Grupe udarnih divizija iz Zapadne

*) Ruski vojni teoretičar Hajnrih Antonović Ler, u svojoj strategiji »Vortrage über Strategie«, izdatoj u Beču 1868 godine, nazvao je maršmanevrima maršve Napoleonovih korpusa 1805, 1806 i slijedećih godina. Ovaj izraz je docnije prešao i u srpsku vojnu literaturu. Vojni pisci su pod maršmanevrom podrazumijevali: kombinovano kretanje većih (strategijskih) jedinica izabranim operaciskim pravcem ka određenom cilju, prema određenj zamisli, sa ciljem da se na određenom mjestu i u određenom vremenu postigne kvalitativna, odnosno kvantitativna nadmoćnost nad protivnikom. Drugim riječima, maršmanevar je predstavljao kombinaciju: kretanja — marševanja i manevra, koji je kretanju — marševanju davao smisao. Od druge polovine 19 vijeka pa do Drugog svjetskog rata termin »maršmanevar« je često upotrebljavan u vojnoj literaturi (naročito u srpskoj i bivšoj jugoslovenskoj) označavajući maršve i manevre strategijskih jedinica.

U našoj poslijeratnoj vojnoj literaturi ovaj se izraz tek u posljednje vrijeme donekle odomaćio, ali se o ovoj strategijskoj radnji još vode diskusije i vladaju oprečna gledišta, dok je o maršmanevru kao strategijskoj radnji iz doba posljednjeg rata, koliko je meni poznato, u stranoj vojnoj literaturi pisano veoma malo. U njoj se ipak nailazi na operativno-strategijske radnje koje su u Drugom svjetskom ratu dijelom, pa čak i u cjelini, predstavljale ono što se podrazumijevalo pod maršmanevrom. One se, istina, nijesu podudarale sa klasičnim manevrima iz vremena Napoleona i docnije, ali je suština takvih radnji i u Drugom svjetskom ratu i dalje ostala: dovesti snage na određenu prostoriju radi tučenja bitke.

Bosne i Dalmacije u Sandžak i Crnu Goru (februar — april 1943 godine) i, najzad, maršmanevar Grupe udarnih divizija u Istočnoj Bosni (juna 1943 godine).

Maršmanevar 1 proleterske brigade

(decembar 1941 — januar 1942)

Krajem decembra 1941 godine Vrhovni štab sa 1 proleterskom brigadom dolazi u Istočnu Bosnu (na Romaniju) gdje je, poslije događaja u Srbiji, ustanak takođe bio zapao u krizu. Pošto je četnička izdaja svakim danom bivala sve očiglednija, bila je neophodna intervencija Vrhovnog štaba u cilju razbijanja neodlučnog stava prema osnovnim pitanjima ustanka. Zato je 7 i 8 januara održano poznato partisko savetovanje u Ivančićima, poslije čega je došlo do diferencijacije unutar četničkih redova, od čijih se rodoljubivih snaga stvaraju dobrovoljačke jedinice.

Skica 1 — Maršmanevar 1 proleterske brigade u Istočnoj Bosni (decembar 1941 — januar 1942 god.) i Operativne grupe — bataljona 1 i 2 proleterske brigade — u Istočnoj Bosni (mart 1942 god.)

Već 16 januara počinje Druga neprijateljska ofanziva u pravcu oslobođene teritorije u Istočnoj Bosni. U drugoj polovini januara Vrhovni štab napušta Romaniju i odlazi u Foču (koju oslobađaju crnogorske jedinice), dok glavnina 1 proleterske brigade vodi neuspješne borbe za oslobođenje Vareša. 25 januara tri bataljona brigade kreću na marš iz Gajeva preko s. Visovice — Stublina — Jošanice — Reljeva — Osijeka — planine Igmana i poslije tri dana napornog marša, pored samog Sarajeva, stižu u rejon Trnova (vidi skicu 1).

Opšta vojno-politička situacija u zemlji početkom 1942 godine nije bila povoljna. Okupator je uspio da postigne izvjesne vojničke i političke uspjehe u pojedinim krajevima naše zemlje. Domaća buržoazija se već bila javno opredijelila za okupatora, jer joj je to bila jedina mogućnost da sačuva svoje političke i ekonomske pozicije. Okupator je nadmoćnijim snagama, pa i taktikom, prema još nerazvijenim organizacionim formama partizanskih jedinica, postigao izvjesne uspjehe u Srbiji, Istočnoj Bosni, a i u drugim krajevima naše zemlje. Zato je u prvom redu trebalo intervenisati u Istočnoj Bosni, gdje je situacija bila prilično teška, naročito poslije gubitka slobodne teritorije u

Srbiji. Dolazak 1 proleterske brigade na Romaniju doprinio je da se situacija u toj oblasti bar privremeno sredi, da se stabiliziraju vojničke snage (Romaniski odred) i produbi diferencijacija u četničkim redovima. Istina, brigada nije postigla vojnički uspjeh kod Vareša, i to ne samo zbog neprijateljske ofanzive, nego i zbog toga što sama nije bila u mogućnosti da izvrši ovako krupan zadatak.

Već 1 marta 1942 godine u Čajniču je formirana 2 proleterska brigada, koja je sa 1 brigadom odigrala važnu ulogu, najprije u Istočnoj Bosni u diferencijaciji snaga koje su potpale pod uticaj kontrarevolucije, a odmah poslije toga u borbama u Trećoj neprijateljskoj ofanzivi. To je omogućilo formiranje novih brigada (udarne snage) tako da je uspješno riješena i druga etapa Revolucije i prebrođena duboka kriza koja je bila zahvatila Narodnooslobodilački pokret skoro u svima krajevima zemlje.

Marš 1 proleterske brigade iz Sandžaka na Romaniju i sa Romanije na prostoriju Foče i Goražda ima karakteristike maršmanevra, koji se može podijeliti na dvije etape. U prvoj nastupnoj etapi maršmanevar je imao cilj da se riješi labilna situacija u tom dijelu Istočne Bosne i da se oslobođenjem Vareša postigne značajniji vojnički uspjeh. U drugoj oštupno-nastupnoj etapi trebalo je najprije izvući jedinice ispod udara neprijateljske ofanzive, a potom nastupati na prostoriju na kojoj će se moći upotrijebiti pod povoljnijim uslovima.

Za maršmanevar, posmatran u cjelini, nije postojao jedinstven plan. Naime, u toku sprovođenja njegove prve etape nije se raspolagalo podacima o neprijateljskoj ofanzivi, zbog koje je i uslijedila druga etapa. No, bez obzira na to, ovaj maršmanevar ipak čini cjelinu, jer je njegova politička sadržina, koja mu daje osnovno obilježje, bila jedinstvena i cjelovita.

Moglo bi se postaviti pitanje: da li se ovakav zadatak i ovakvo dejstvo jedne brigade mogu uvrstiti u kategoriju maršmanevra? Po mome mišljenju, mogu, i to iz slijedećih razloga:

1) Brigada je u datoj etapi bila jedina regularna jedinica kojom je VŠ rješavao političko-vojničke zadatke odlučujućeg značaja za razvoj Revolucije.

2) Maršmanevarska ideja bila je jasno određena; izabrani pravac vodio je preko oslobođene teritorije, ali već tada opterećene snagama kontrarevolucije. Osnovni maršmanevarski cilj je bio da se postigne politička i vojnička stabilizacija partizanskih odreda i omogućiti formiranje udarnih bataljona, tj. prelaz na viši stepen organizacije vojnih jedinica, sposobnih da same vode borbu kako protiv okupatora, tako i protiv njegovih domaćih pomagača. Istina, moglo bi se primijetiti da druga etapa maršmanevra — oštupanje preko Igmana — nije imala planski karakter. Naime, maršmanevarski pravac nije odgovarao ideji Vrhovnog štaba, jer se mogao izabrati povoljniji pravac preko Romanije i Jahorine ka Goraždu i Foči, koji bi u datoj situaciji bio cjelishodniji, mada su oba pravca vodila istom cilju.

3) Prisustvo brigade na Romaniji, iako kratko, a zatim na prostoriji Foče i Goražda, imalo je ogroman moralno-politički i vojnički značaj. Ono se pozitivno odrazilo ne samo na lokalnu vojno-političku situaciju, već i na razvitek ustanka u Crnoj Gori, Hercegovini i Sandžaku, a i u ostalim krajevima naše zemlje. Formiranje 2, 3, 4, 5 i 6, kao i 1 krajiške brigade, izvršeno je po ugledu na 1 brigadu, na njene političke, pa i vojničke uspjehe u toku ovog prvog maršmanevra. Ne treba izgubiti iz vida da je politički značaj svih zadataka, koje su rješavale Prva i ostale brigade, u ovoj etapi imao prevagu nad vojničkim. Zato i politička sadržina treba da bude odlučujuća u davanju ocjene o operativno-strategiskom značaju izvršenih zadataka.

Dejstva operativne grupe (sastavljene od bataljona 1 i 2 proletherske brigade) iz rejonu Foče — Goražda na sjever u rejon Vlasenice, Srebrenice i Bratunca, marta 1942 godine, takođe su imala karakter nastupno-otstupnog maršmanevra, sa veoma sličnim bitnim karakteristikama i zadacima kao što je to iznijeto na primjeru 1 proletherske brigade.

Ovi primjeri pokazuju kako se naša operativna vještina radala i razvijala uporedo i skladno sa dejstvima prvih brigada i razvikom armije — oružane snage Revolucije. Od prvih partizanskih grupica, četa i bataljona prešlo se na prve brigade — nosioce manevarskog načina ratovanja i dejstava po načelima taktike i strategije prilagođenim potrebama teritorijalnog rata¹⁾. A ova maršmanevarska dejstva, kao prve radnje sa pretežno političkim sadržajem, iako još nedovoljno vojnički razvijene, utrle su put daljem razvoju operativne vještine naše Armije.

Maršmanevar grupe udarnih brigada u Zapadnu Bosnu

(maj — juni 1942)

Ideja za maršmanevar u Zapadnu Bosnu stvorena je još u toku maja 1942 godine, u jeku borbi sa Italijanima i četnicima u Crnoj Gori i Hercegovini. U pismu drugu Marku 31 maja 1942 godine, drug Tito, između ostalog, iznosi svoju namjeru za oformljavanje nekoliko udarnih proletherskih brigada od crnogorskih i hercegovačkih udarnih bataljona i dodaje: ... »Uvjeren sam kada mi krenemo sa jedno četiri ili pet proletherskih brigada u jednom pravcu, da neće biti te sile koja bi nas zaustavila, da će opet biti oslobođene teritorije...«²⁾. Tako je pala najcjelishodnija odluka za pokret u Zapadnu Bosnu, jer bi pokret

¹⁾ U našoj vojnoj štampi se upotrebljavaju razni izrazi za označavanje našeg rata: manevarski, kombinovani, teritorijalni i drugi. Mislim da su izrazi manevarski i kombinovani bitna obilježja, bitne forme načina dejstava oružanih snaga u teritorijalnom ratu, gdje izraz manevarski označava pokretljivost — manevrar, a kombinovani sadejstvo između regularnih (brigada, divizija, korpusa) i partizanskih jedinica.

²⁾ Tito, »Stvaranje i razvoj JA«, str. 48.

u ma kom drugom pravcu u onoj situaciji pretstavljao gore rješenje, a možda bi se time i zadržao razvoj Revolucije. Krenuti nazad u Srbiju, Crnu Goru ili Hercegovinu, značilo bi vratiti se na teritorije u kojima se neprijatelj učvrstio i u kojima je, makar i privremeno, bilo došlo do stagnacije Revolucije, pa čak i do uzmaka. U tim oblastima nije bilo organizovanih snaga na koje bi se operativna grupa mogla osloniti i koje bi koristila za dalje razvijanje Revolucije, već bi bila prinuđena da vodi borbe protiv nadmoćnijeg protivnika uz velike gubitke. To bi dovelo i do slabljenja jezgra regularne armije koja se kroz teške borbe izgrađivala u protekloj godini.

Maršmanevar je počeo 22 juna 1942 godine sa prostorije: Vrbnica — Ljubina — Zamršten — Grandići. U prvoj, ustvari pripremnoj, etapi izvršeno je prikupljanje i sređivanje brigada u rejonu: Jelaške — Borja (ist. Kalinovik). U drugoj, maršmanevarskoj etapi, koja je počela padom mraka 24 juna, grupa je krenula u dvije kolone (u svakoj po dvije brigade), obilazeći neprijateljsku posadu u Kalinoviku, zatim u jednoj koloni preko Treskavice izbila na prostoriju: Dujmovići — Ledići — Umoljani — Rakitnica, da bi se potom ponovo podijelila i zauzela širi front. Desna kolona (2 i 4 brigada) stigla je preko Bjelašnice u rejon Mrtvanje, a lijeva kolona (1 i 3 brigada) južnim padinama Bjelašnice u rejon Zelene Njive. Tako su 2 jula jedinice zauzele raspored za izvršenje napada³⁾ na željezničku prugu Sarajevo — Konjic, na frontu od 60 km (od Blažuja do Ostrošca). Ovaj napad nije niukoliko ometao izvršenje maršmanevra, već mu je, naprotiv, išao u prilog. Prije svega, trebalo je: porušiti važnu saobraćajnu arteriju, jedinu vezu koja je u to vrijeme bila koliko-toliko sigurna između Jadranskog Mora i sjevernih oblasti naše zemlje; zatim doći do plijena u oružju, municiji i drugoj vojničkoj opremi i, najzad, kroz takvu formu dejstava prekaliti i ojačati novoformirane brigade i obučiti ih međusobnom sadejstvu.

Sam napad počeo je noću 3/4 jula i bio završen 8 jula oslobođenjem Konjica. U njemu je učestvovao i Konjički partizanski odred koji je samoinicijativno napao na Ostrožac i presjekao veze garnizona u Konjicu sa Mostarom.

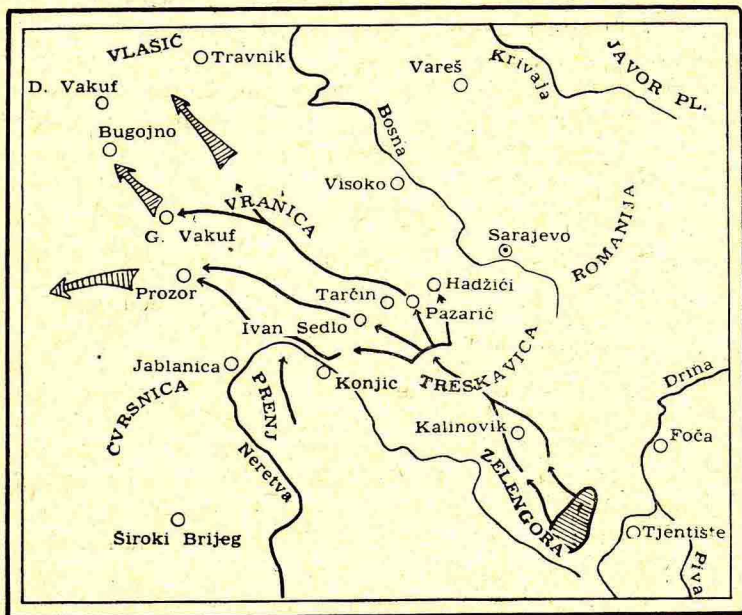
Po izvršenom zadatku desna kolona produžila je pokret pravcem: Hadžići — Kreševo — Bitovnja — Vranica i 11 jula (4 brigada) oslobodila Gornji Vakuf; a lijeva kolona pravcem: Konjic — Prozor, u koji je ušla 13 jula. Za to vrijeme 5 crnogorska brigada i hercegovačka grupa udarnih bataljona sa bolnicama ostale su u rejonu Zelengore, odakle su kasnije krenule u Zapadnu Bosnu (vidi skicu 2).

Tako je grupa udarnih brigada, poslije 22 dana, završila maršmanevarska dejstva i iz rejona Zelengore izbila na prostoriju: Prozor — Bugojno, sa koje je, u sadejstvu sa krajiškim i dalmatinskim jedinicama, razvila dalja ofanzivna dejstva u pravcu Zapadne Bosne i Dalmacije.

Ovaj maršmanevar ima strategijski značaj kako za dalji razvoj naše Armije, tako i za dalji razvoj Revolucije u zemlji. Njegovi rezultati postali

³⁾ Za ovaj napad u našoj vojnoj štampi često se upotrebljava izraz diverzija, koji po mome mišljenju ne odgovara, jer on označava dejstva pomoćnih snaga, na pomoćnom pravcu, najčešće na komunikacijske objekte, radi obmane, da bi glavnim snagama olakšale postizanje cilja.

su očigledni tek ujesen 1942 godine, kada je borba protiv okupatora u Bosni, Hrvatskoj i Sloveniji primila opšti i svenarodni karakter, i kada je Vrhovni štab neposredno rukovodio kvalitetnim vojničkim jedinicama. Tada je ne samo

Skica 2 — Maršmanevar Grupe udarnih brigada u Zapadnu Bosnu (maj — juni 1942 god.)

oslobođena velika teritorija i stvoreni uslovi za formiranje AVNOJ-a, nego je postignuto i priznanje naše borbe od strane savezničkih vlada. Tada su formirane nove divizije i korpusi, a Narodnooslobodilački rat je ušao u višu etapu svoga razvitka.

Maršmanevar grupe udarnih brigada izveden je najsigurnijim, tj. najmanje ugroženim pravcem, upravo demarkacionom linijom, koja nije bila posjednuta jačim okupatorskim snagama (treća zona); on je izveden na prostori koja je u toj etapi nudila vrlo povoljne uslove za prelaz u opštu političku i vojničku ofanzivu, ofanzivu koja nije jenjavala sve do kraja 1942 godine.

U maršmanevarskoj zoni, dubine 150—200 a širine oko 40—60 km, dolazilo je do sudara sa neprijateljem samo tamo gdje je to Vrhovni štab planirao i smatrao korisnim.

Iako je maršmanevarski poredak bio širok (40—60 km), sadejstvo između kolona bilo je omogućeno svakog momenta. Poredak je bio najuži u prvoj etapi, da bi se kasnije širio pri izvođenju napada na komunikaciju, a poslije toga postepeno sužavao. Već u borbama kod Prozora ispoljilo se sadejstvo desne kolone, čija je brigada oslobodila Gornji Vakuf. Pored toga, u toku izvođenja maršmanevra došlo je do izražaja sadejstvo sa Konjičkim partizan-

skim odredom, koji je samoinicijativno napao na Ostrožac i olakšao oslobođenje Konjica. To je izrazit primjer kombinovanog rata kako je on vođen u našim uslovima teritorijalnog rata. Maršmanevarski poredak je zadovoljio oba osnovna, ustvari suprotna uslova: lakoću kretanja i snabdijevanja, s jedne, i bojnu gotovost i međusobno sadejstvo, s druge strane. Razdvojeno se marševalo, a moglo se uskupno tući u svakoj situaciji.

Organizacija maršmanevra bila je na visini. Tajnost je bila zastupljena, jer su i napad na komunikaciju i pojava naših snaga na prostori Prozor — Bugojno potpuno iznenadili neprijatelja. Tome su doprinijele ne samo mjere koje su preduzimane u toku pokreta, nego i ostavljanje 5 brigade na prostori Zelengore, jer je na ovu grupu u početku bila usmjerena sva pažnja neprijatelja.

Iako je komandovanje u toku maršmanevra bilo u rukama VŠ, tj. centralizovano, ipak su idejna povezanost štabova u izvršenju zadataka, jasno postavljeni ciljevi i zadaci, i pored primitivnih sredstava veze, znatno doprinijeli uspješnom izvršenju maršmanevra u cjelini.

Od formiranja prve regularne jedinice, prve brigade, do prve divizije prošlo je 10 mjeseci upornih borbi, u kojima se razvijala i stvarala regularna armija Revolucije. Od kvantiteta prešlo se na kvalitet. Oslobođena teritorija nije više bila primaran faktor koji bi bio od odlučujućeg uticaja na našu taktiku i strategiju. »Biti slobodan od slobodne teritorije«, kako se izrazio drug Kardelj u pismu Ivu Loli Ribaru od 14 jula 1942 godine, slikovito objašnjava našu strategiju i općenito gledanje na krute i frontalne borbe za odbranu oslobođene teritorije, što je okupator svakom prilikom htio da nam nametne.

Na iznjetim primjerima (iako ne smatram da su to jedini) može se vidjeti kako su naši maršmanevri, u skladu sa opštim putevima razvoja Revolucije i njene oružane snage, prerastali od najnižih ka višim i sve kvalitetnijim oblicima. U iznjetom periodu je u prvom redu politička sadržina dala maršmanevrima operativni, odnosno strategijski karakter, dok oni po vojničkoj sadržini pretstavljaju tek začetak jedne značajne kategorije dejstava, koja se naglo usavršavala i koja je već polovinom 1942, a naročito 1943 godine, postigla visoki stepen organizacije i načina izvođenja.

Maršmanevar grupe udarnih divizija iz Zapadne Bosne i Dalmacije u Sandžak i Crnu Goru

(februar — april 1943)

Ofanzivom naših jedinica u toku leta i jeseni 1942 godine u Zapadnoj Bosni, Dalmaciji, Lici, Kordunu i Baniji oslobođene su prostrane oblasti i stvorena kompaktna slobodna teritorija od Jadranskog Mora do Save i od Neretve do Kupe, sa centrom u Bihaću. Vojničke pobjede omogućile su sazivanje AVNOJ-a, najvišeg političkog organa Revolucije. Neposredni vojnički rezultati ovih uspjeha bili su formiranje divizija i korpusa, kojima će Revolucija rješavati dalje zadatke operativno-strategiskog značaja.

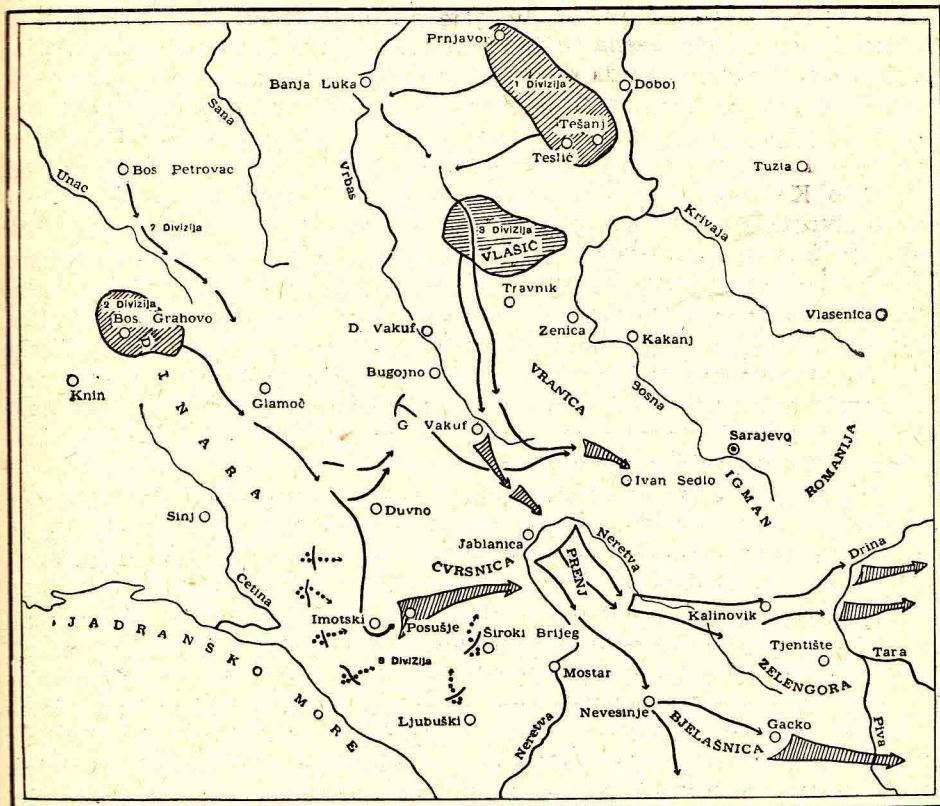
Još u novembru 1942 godine Hitler je bio donio odluku da na teritoriji t. zv. NDH smišljenom operacijom uništi oružane snage Revolucije i okupira oslobođenu teritoriju, čije je postojanje za njega predstavljalo permanentnu opasnost zbog mogućnosti iskrcavanja savezničkih armija na Balkan i prodora u centar Evrope. Detaljni planovi za ofanzivu razrađeni su u Rimu između generala Lera i italijanske Vrhovne komande. Prema ovim planovima predviđene su operacije: »Vajs 1«, »Vajs 2«, »Vajs 3« (kod nas poznate pod imenom Četvrta ofanziva) i, kao njihov produžetak, operacija »Švarc« — Peta ofanziva.

Vrhovni štab je naredio 1 bosanskom i 1 hrvatskom korpusu da upornim manevarskim borbama oslabe ofanzivnu moć neprijatelja i stvore uslove za protivofanzivu, koja je trebala da dobije opštejugoslovenski karakter. On je u svojim rukama imao jaku grupaciju od nekoliko divizija (1, 2, 3, a kasnije i 9) koje su se pred početak ofanzive nalazile van teritorije zahvaćene neprijateljskim dejstvima, i to: 1 divizija na prostori Prnjavor — Teslić — Banja Luka; 2 divizija u rejonu Bosansko Grahovo — Duvno — Imotski; 3 divizija na prostori Jajce — Travnik — Donji Vakuf — Žepče i 9 divizija u formiranju na prostori Biokovo — Imotski. Sem ovih jedinica, van neprijateljskog dejstva nalazile su se: 4 divizija na Kozari, a 14 i 13 brigada na Žumberku; ove jedinice su u toku ofanzive izvršavale zadatke u sklopu 1 bosanskog i 1 hrvatskog korpusa.

Još početkom decembra 1942 godine, šest nedelja prije početka ofanzive, Vrhovni štab je donio odluku da sa Udarnom grupom — 1, 2 i 3 divizijom i nekim krajiškim jedinicama — krene iz Zapadne Bosne za Crnu Goru i Metohiju. Iz prvih sačuvanih dokumenata o konkretizaciji ove odluke, koja nose datum 27 januar 1943 godine, vidi se da se na neprijateljsku ofanzivu, koja je već bila u punom jeku, odgovara protivofanzivom u pravcu Neretve i Sandžaka, sa ciljem da se Grupa udarnih divizija dovede na prostori sa koje će razviti ofanzivna dejstva prema Crnoj Gori, Srbiji i Metohiji. Udarna grupa je u prvoj etapi imala da prodre do r. Neretve, u drugoj do r. Drine i u trećoj do r. Lima.

Kao što ćemo docnije vidjeti, ova dejstva imaju sve karakteristike maršmanevra. On je vršen sa ciljem da se Grupa udarnih divizija najprije izvuče ispod udara neprijateljske ofanzive i da se dovede na teritoriju Sandžaka i Crne Gore, da bi odavde produžila ofanzivna dejstva radi: stvaranja uslova za dalju ofanzivu Revolucije u oblastima u kojima se ona privremeno nalazila u defanzivi; ugrožavanja strategiskih puteva koji prolaze kroz Srbiju i Makedoniju i vezuju Balkan sa Srednjom Evropom, i pružanja direktne pomoći NOP-u Albanije, Grčke i Bugarske u borbi protiv okupatora.

Tok događaja je pokazao da je ostvarena ova osnovna maršmanevarska ideja, samo bez potpuno završne akcije, i da su u toku njegovog sprovođenja u djelo rješavani i drugi zadaci operativno-strategiskog značaja. Sam maršmanevar se može podijeliti u dvije geografski i strategiski odvojene etape (baš onako kako je to bilo predviđeno u osnovnoj ideji Vrhovnog štaba), između kojih su se odigravali krupni sudari sa neprijateljem, pošto treća etapa od r. Drine i dalje u Sandžak već ima sve karakteristike ofanzive (vidi skicu 3).

Skica 3 — Maršmanevar Grupe udarnih divizija iz Zapadne Bosne i Dalmacije u Sandžak i Crnu Goru (februar—april 1943 god.)

Prva etapa

Polovinom januara 1943 godine 1 divizija se nalazila na prostoriji: Prnjavor — Teslić — Banja Luka, a 3 divizija u rejonu Žepče — Jajce — Travnik. Zbog pretstojeće neprijateljske ofanzive Vrhovni štab je zaustavio njihova dejstva na komunikaciji Zenica — Bosanski Brod, dok se 2 divizija nalazila na prostoriji: Bosansko Grahovo — Duvno — Imotski. Iako je 27 januara bilo naređeno 1 diviziji da oslobodi Jajce i Donji Vakuf, a 3 diviziji da oslobodi Bugojno i Gornji Vakuf, ipak je Vrhovni štab 29 januara odredio preciznije zadatke Grupi udarnih divizija. Naime, Vrhovni štab je imao ideju da sa 1, 2 i 3 divizijom iznenadno izbije u rejon Neretve, na frontu od Grabovice do Ivan Sedla, da likvidira neprijateljska uporišta koja bi ometala sprovođenje osnovne zamisli, da stvori uslove za produženje maršmanevra — izvršenje njegove sljedeće etape — da time rastereti neprijateljski pritisak na snage 1 bosanskog i 1 hrvatskog korpusa i omogući urednu evakuaciju Centralne bolnice (oko 4.000 ranjenika i bolesnika) i nekoliko hiljada izbjeglica,

koji su se povlačili pred neprijateljem prema Neretvi. Istovremeno je Vrhovni štab naredio svima jedinicama NOV i POJ da pređu u opštu ofanzivu na cijelom jugoslovenskom ratištu da bi za sebe vezale što više neprijateljskih snaga i olakšale situaciju u Bosni kod jedinica koje su izdržavale glavni teret borbi.

1 divizija je sa ranije navedene prostorije krenula prema Prozoru i 17/18 februara likvidirala sva neprijateljska uporišta na željezničkoj pruzi od Tarčina do Konjica, i tako obezbijedila lijevi bok maršmanevarskog rasporeda; 3 divizija je, po oslobođenju Gornjeg Vakufa, 17 februara oslobodila Prozor, 18 februara Ostrožac, a 20 februara Ramu; 2 divizija je 9 februara oslobodila Posušje, 10 februara Imotski i produžila ka Neretvi. Ona je noću 15/16 februara zauzela Drežnicu i Grabovicu, a 22 februara najjače uporište Jablanicu; 9 divizija je sa prostorije Ljubuški — Široki Brijeg obezbjeđivala desni bok maršmanevarskog rasporeda i evakuaciju ranjenika, dok je 7 divizija iz sastava 1 hrvatskog korpusa ušla pod neposrednu komandu Vrhovnog štaba i vodila upornu manevarsku odbranu, povlačeći se od Bihaća ka Bosanskom Petrovcu i dalje prema Prozoru.

20 februara je Vrhovni štab uspio da na prostoriji: Ivan Sedlo — Prozor — Grabovica — Konjic koncentriše jaku grupaciju, kojom je odmah mogao da produži pokret izabranim operaciskim pravcem do r. Drine. Međutim, Centralna bolnica nije mogla da izdrži ovakav maršmanevarski tempo. Ona se 15 februara prikupila u Glamočkom, a 19 u Livanjskom Polju, odakle su prvi ranjenički ešloni toga dana krenuli ka Duvanjskom Polju i Prozorskoj kotlini, gdje se ova bolnica prikupila tek 24 februara. Pored toga, zbog prodora svježih snaga 718 njemačke divizije (grupa »Anacker«) u Konjic, kao i zbog koncentracije jakih četničkih snaga, došlo je do višednevnih borbi oko Konjica, koji je pretstavljao glavnu prepreku za urednu evakuaciju Centralne bolnice. Tako je, uslijed gubitka vremena, izgubljena ofanzivna — maršmanevarska inicijativa naših snaga i data mogućnost neprijatelju da izvrši pregrupaciju i da ponovo preuzme inicijativu, koju je izgubio tek poslije neuspjeha kod Gornjeg Vakufa, 5 marta 1943 godine.

Dejstva jedinica u ovoj etapi nose obilježja izrazito nastupnih i ostepnih dejstava, ali sa jasno izraženim ciljevima. Pri tome su divizije udarne grupe od samog početka bile nosioci ofanzivnih dejstava, dok su jedinice 1 bosanskog i 1 hrvatskog korpusa defanzivno dejstvovala sa ciljem da omoguće grupisanje Grupe udarnih divizija i njen prelaz u protivofanzivu na neprijateljske snage u dolini Neretve, radi daljeg produženja dejstava prema osnovnoj ideji ka r. Drini.

Postavlja se pitanje: da li se dejstva Grupe udarnih divizija mogu uvrstiti u kategoriju protivofanzive od samog početka, tj. od pokreta sa prostorija na kojima su se ove divizije nalazile početkom februara 1943 godine?

Po mome mišljenju ne mogu, iz sljedećih razloga:

1) Divizije su imale unaprijed određene zadatke da sa tih prostorija maršem izbiju na r. Neretvu i tamo zajedno tuku bitku protiv neprijatelja za koga se znalo da je već ranije izvršio koncentraciju i pripreme za nastupanje u pravcu sjevera i sjeverozapada.

2) Divizije se nisu zadržavale u borbama oko pojedinih neprijateljskih garnizona, već su ih zaobilazile i kretale se ka svojim osnovnim maršmanevarskim ciljevima. Oslobođenje Gornjeg Vakufa (3 divizija), Posušja i Imotskog (2 divizija) bilo je taktičkog značaja; cilj je bio da se obezbijedi izvođenje pretstojeće bitke na r. Neretvi — radi proširivanja manevarskog prostora i omogućavanja evakuacije Centralne bolnice.

3) Kroz čitav period ovih dejstava provejava osnovna ideja za prodor u Sandžak, koja se rodila još nekoliko nedjelja prije početka neprijateljske ofanzive — prije početka izvršavanja zadataka Grupe udarnih divizija. To je bio i krajnji strategijski cilj, kome su bila podređena sva ostala dejstva, ne samo Grupe udarnih divizija, nego i jedinica 1 bosanskog i 1 hrvatskog korpusa.

Prema tome, dejstva Grupe udarnih divizija, od samog početka (7 februara) pa do izbijanja na liniju Drežnica — Prozor — Ivan Sedlo, mogu se uvrstiti u kategoriju nastupnog maršmanevra, koji je omogućio da se divizije sa bokova oslobođene teritorije grupišu i jednovremeno učestvuju u bici na r. Neretvi, tj. u izvršenju operativnog zadatka koji pretstavlja samo jednu stepenicu osnovne strategiske odluke koju je Vrhovni štab donio 27 januara.

Dužine maršmanevarskih pravaca (za 3 i 1 diviziju od 170—220 km, a za 2 diviziju oko 170 km) savladane su prosječno za 10 do 14 dana.

Da li je Vrhovni štab, raspoložuci tako jakim snagama na bokovima prostorije zahvaćene neprijateljskom ofanzivom, mogao donijeti drukčiju odluku i riješiti situaciju u svoju korist na taj način što bi, naprimjer, tukao bitku na teritoriji Zapadne ili Centralne Bosne?

Iako je Vrhovni štab imao dovoljno jake slobodne snage, kao i one na cijelom jugoslovenskom ratištu, ipak bi u datoj situaciji bio preveliki rizik angažovati ih tamo gdje je to neprijatelj najviše želio. Da smo se upustili u frontalne borbe, neprijatelj bi naturio svoju taktiku i mogao bi postići apsolutnu nadmoćnost koja bi, svakako, bila primarna za konačni ishod bitke. Zato se ni u kom slučaju nije smjelo dozvoliti da se osnovne snage Revolucije — Grupa udarnih divizija — upotrijebe tamo i u takvim uslovima, koji ne bi nudili u potpunosti sigurne uslove za uspjeh. Prema tome, maršmanevar je i u ovoj situaciji bio najprikladnija forma dejstava kojima su stvoreni uslovi Grupi udarnih divizija za prelaz u protivofanzivu, koja je usloвила i konačni krah neprijateljske ofanzive.

Usljed specifičnih uslova našeg rata, na neprijateljsku ofanzivu nije odgovarano protivofanzivom u klasičnom smislu riječi, tj. protiv direktno angažovanih snaga neprijatelja. Ovdje je protivofanziva vršena na geografski odvojenoj prostoriji od one na kojoj su se dotada odigravala borbena dejstva i na neprijateljske snage koje dotada nijesu bile nosioci ofanzivne moći. A naši maršmanevri su redovno prethodili baš takvim ofanzivama, odnosno protivofanzivama, i stvarali povoljne uslove za njihovo ostvarenje.

Druga etapa

Poslije uspješno završene odbranbene bitke, na prostoriji Gornjeg Vakufa, t. zv. »bitke za ranjenike«, noću 7/8 marta otpočela je druga etapa

maršmanevra forsiranjem r. Neretve kod Jablanice. Prema naređenju Vrhovnog štaba od 5 marta, 2 divizija je imala zadatak da forsira Neretvu i nadire pravcem: Borci — Boračko Jezero — Glavatičevo — Kalinovik; 3 divizija je određena kao stalna pobočnica na lijevom boku na liniji Ostrožac — Konjic; 7 divizija kao stalna pobočnica na desnom boku na sjevernim padinama Prenja; 9 divizija, takođe, kao stalna pobočnica na Čvrnsnici, dok je 1 divizija određena u zaštitnicu.

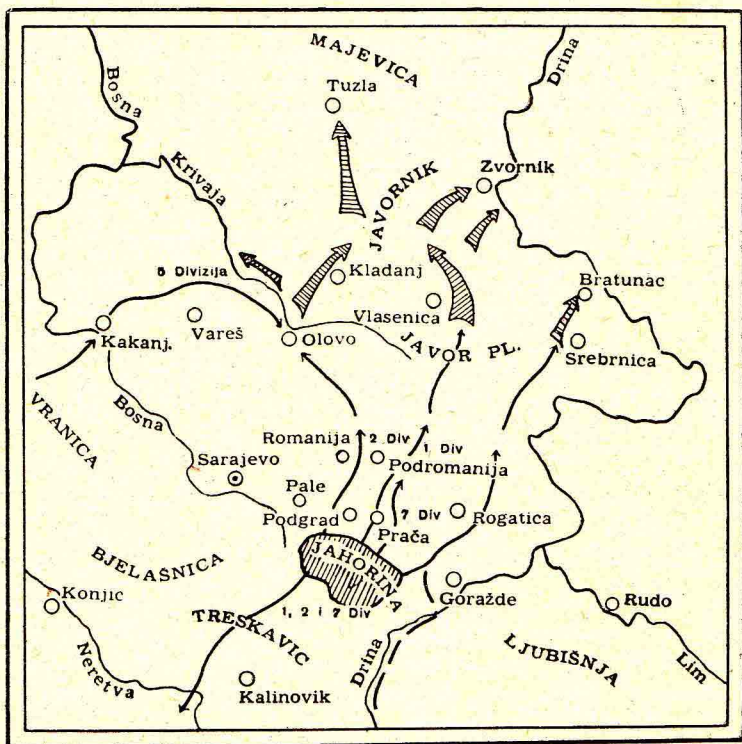
Ovakav raspored je uglavnom ostao sve do izbijanja na liniju: Nevesinje — Ulog — Kalinovik, s tim što je 3 divizija, poslije uspješne odbrane kod Konjica protiv 718 divizije, prebačena na čelo i obrazovala desnu kolonu maršmanevarskog poretka, a 2 divizija ojačana 1 proleterskom brigadom. Kod Kalinovika je i čitava 1 divizija izašla u visinu čela, tako da se formirao konačni maršmanevarski poredak Udarne grupe sa 1, 2 i 3 divizijom u prvom i 7 i 9 divizijom sa Centralnom bolnicom u drugom ešelonu, sve do njenog izbijanja na liniju Gacko — r. Drina — Goražde.

Raspored Grupe prilikom forsiranja Neretve i docnije do r. Drine ima sve karakteristike nastupne maršmanevarske kare, u čijoj se sredini nalazila Centralna bolnica. Front proboja kare postepeno se širio — 15 km (od Glogošnice do Ostrošca), do 50 km (na liniji Nevesinje — Kalinovik) i, najzad, oko 80 km na r. Drini — tako da se ovdje mogao ispoljiti pun zamah ofanzivnih operacija u pravcu Sandžaka i Crne Gore. To znači da je cijela druga etapa, od Neretve do Drine, imala karakter nastupnog maršmanevra sa osnovnim ciljem da se snage Udarne grupe, poslije uspješno tučene bitke na Neretvi, izvedu u široki operativni prostor, a u duhu strategiske ideje koju je Vrhovni štab donio još decembra 1942 i konkretizovao 27 januara 1943 godine. Dakle, ovaj maršmanevar je bio podređen opštoj ideji strategiske ofanzive u Sandžak, Crnu Goru i dalje u Metohiju, a u pogledu redosljeda izvršenja zadataka vremenski podijeljen u dvije etape, između kojih je tučena bitka na Neretvi i kod Gornjeg Vakufa. Prva maršmanevarska etapa ima jasno izraženo marševsko obilježje, naime, marševski poredak je širok i sračunat na zajedničku i jednovremenu upotrebu snaga tek u dolini r. Neretve, dok je druga etapa marševsko-borbenog karaktera, u kojoj Udarne grupa maršmanevarskom karom, kao maljem, probija put ka r. Drini.

Ovaj maršmanevar je omogućio grupisanje naših glavnih snaga koje su bile dekoncentrisane na prostorijski na kojoj se u datoj etapi Revolucije tukla odlučujuća bitka. On je prethodio protivofanzivi, a zatim ofanzivi, čiji je sastavni dio, ustvari, i bio. U ovom primjeru maršmanevar sadrži mnoge elemente ofanzive; njime su se, zapravo, pripremali uslovi za ofanzivu, odnosno protivofanzivu. Njime su glavne oružane snage Revolucije, poslije gubitka jedne slobodne teritorije, oslobađale novu, još veću teritoriju. A slobodna teritorija je bila važan faktor u učvršćivanju Revolucije, jer se bez nje i naroda na njoj nije moglo ići dalje. Zato se jednom usađene i prihvaćene ideje Revolucije nisu gasile i nestajale gubitkom neke slobodne teritorije, već je ona ponovo oslobađana sopstvenim snagama, koje su ostajale na njenom tlu. Tako su, naprimjer, jedinice 1 bosanskog korpusa poslije Četvrtne neprijatelj-

ske ofanzive — čim su neprijateljske divizije prošle — oslobodile Zapadnu Bosnu, a jedinice 1 hrvatskog korpusa dijelove Hrvatske.

Vrhovni štab je sve do polovine 1943 godine bio jedini nosilac i realizator ovakvih operativno-strategijskih manevara i dejstava onih snaga kojima su rješavani ključni zadaci Revolucije. Najzad, u našim uslovima, maršmanevarska dejstva su izvođena u najprostijem obliku — marševanjem pješke — zato što drugih sredstava nije bilo, sem izuzetnih slučajeva. U težim situacijama je ostavljano i teško pješadisko naoružanje, jer je i ono smetalo daljem izvođenju pokreta. Vrhovni štab je redovno uspijevao da dovede jedinice na prostoriju sa koje su, bez obzira na naoružanje i ostalu opremu, bile u stanju da nanose snažne ofanzivne udarce po neprijatelju koji je bio uvijek bolje opremljen i naoružan. Slične karakteristike imao je i maršmanevar Grupe udarnih divizija u Istočnoj Bosni, juna 1943 godine (vidi skicu 4).

Skica 4 — Maršmanevar Grupe udarnih divizija u Istočnoj Bosni (juni 1943 god.)

Maršmanevri u posljednjoj etapi našeg rata

U drugoj polovini 1943 godine opšta situacija na evropskom, a posebno na jugoslovenskom ratištu, iz osnova se izmijenila. Poslije krupnih pobjeda

u prvoj polovini ove godine NOP je dobio pravno priznanje od vlada anti-hitlerovske koalicije, a Revolucija je savladala početne teškoće i primila opštenarodni oslobodilački karakter u svima krajevima naše zemlje. Kapitulacija Italije omogućila je da se oslobodilačka armija naoruža i opremi, da primi u svoje redove još nekoliko stotina hiljada boraca i da se formiraju nove divizije i korpusi. Tada je već bio prošao period razvoja Revolucije u kome je Vrhovni štab vršio direktnu pomoć Udarnom grupom. Pošto su korpusi, negdje i divizije, a kasnije i armije, postali nosioci operativnih i strategijskih dejstava, ofanziva i protivofanziva, prirodno je što maršmanevre, kao operativno-strategijske radnje, susrećemo sve češće i češće u sprovođenju odgovarajućih zadataka koje je postavljala Revolucija, odnosno Vrhovni štab kao njeno najviše vojničko tijelo. U takva dejstva možemo uvrstiti, naprimjer, maršmanevar 2 proleterske divizije iz Istočne Bosne u Crnu Goru, avgusta 1943 godine; 1 proleterske divizije iz Istočne Bosne preko Zapadne Bosne u Dalmaciju, u periodu juli — septembar 1943 godine; 14 proleterske divizije u Štajersku, januara 1944 godine; 1 proleterskog i 12 korpusa u Srbiju, u ljeto 1944 godine; 8 korpusa pred Mostarsku operaciju; 4 armije pred Tršćansku operaciju; 2 armije iz doline r. Vrbasa u dolinu r. Kupe (aprila 1945 godine), itd. itd.

Maršmanevarska dejstva u završnoj etapi Revolucije, tj. u etapi konačnog oslobođenja naše zemlje, bila su veoma raznolika; bogata po oblicima izvođenja i složenijim operativno-strategijskim idejama, tim prije, što je teritorijalni rat sve više i više dobijao odlike frontalnog rata, dok konačno nije potpuno prerastao u novi kvalitet. Sada su naši maršmanevri, pretežno nastupnog karaktera, izvođeni preko oslobođene i neoslobođene teritorije. Snage Revolucije u čitavoj zemlji bile su toliko ojačale da više, uglavnom, nije dolazilo do gubitaka oslobođene teritorije. Naprotiv, one su bile toliko snažne da su bile u stanju da i u onim već rijetkim oblastima preuzmu inicijativu i prijeđu u odlučnu ofanzivu. S druge strane, poslije Pete ofanzive neprijatelj nije mogao kao ranije da izvodi neku sasređeniju ofanzivu, već je zbog promjene odnosa snaga morao rasparčavati svoje snage koje nijesu mogle ozbiljnije da ugroze ili zadrže uspon Revolucije u ma kojem kraju naše zemlje.

Međutim, kod nas je bio i poneki neuspjeh maršmanevar, kako po samom izvođenju, tako i po krajnjem cilju, kao, naprimjer, onaj 14 proleterske divizije u Štajersku, januara 1944 godine (koji se u našoj štampi stavlja u kategoriju proboja). Naime, Glavni štab Slovenije je krajem 1943 godine u Beloj Krajini prikupio, reorganizovao, preoružao i osposobio za pretstojeći zadatak 14 diviziju. Ona je imala tri brigade, jačine oko 1.200 boraca, 2 pt topa, 9 bacača 82 mm, 18 bacača 45 mm, 12 teških mitraljeza i 35 puškomitraljeza, sa prosječno po 150 metaka na pušku, 800 na puškomitraljez i 5.000 na mitraljez — dakle, to je bila brojno slaba; ali za naše uslove vrlo dobro naoružana divizija.

Prema krajnjem operativnom cilju koji joj je postavio Glavni štab Slovenije, divizija je imala da izvrši iznenadni pokret iz Bele Krajine do Štajerske, da prodre u Štajersku, da pruži pomoć jedinicama Štajerske operativne zone u daljem razvoju Revolucije i da ovim dejstvima rastereti pritisak nje-

mačkih snaga na oslobođenu teritoriju u Dolenskoj. To je bio veoma dugačak operacijski pravac, jer je divizija, da bi stigla u Štajersku, tj. na prostorijsku odakle je tek trebala da otpočne njena ofanzivna uloga, morala ići preko Slovenije i Hrvatske, u velikom poluluku oko Zagreba na r. Sutlu. Ona je 8. januara krenula preko Žumberka — Pokuplja — Turopolja, prešla r. Savu, ušla u oslobođenu Čazmu i preko Svetog Ivana — Žabno izbila na Kalnik, a odatle preko Ivanšćice i za ukupno 29 dana marša stigla na r. Sutlu i sjeverno od Klanjeca prešla »granicu« između Njemačke i NDH. Iako je u toku maršmanevra vodila manje borbe, ipak je divizija zbog teških vremenskih nepogoda izgubila oko 80 boraca i rukovodilaca, dok su ostali bili zamoreni, bez dobre odjeće i obuće koju su pocijepali po raskaljanom zemljištu Pokuplja, Turopolja i Zagorja.

Pošto maršmanevrom nije postignuto iznenađenje, Njemci su dočekali diviziju jakim snagama odmah čim je prešla preko Sutle, tako da je u toku februara bila primorana da vodi neobično teške odbranbene borbe sa nadmoćnijim neprijateljem, pod surovim uslovima mraza, visokog snijega, bez obuće, odjeće i municije i da pri tome štiti veliki broj ranjenika. Ona je u ovim borbama imala 318 ranjenih i smrznutih, 350 poginulih ili nestalih, tj. preko polovine brojnog stanja divizije. Od njene stoke nije ostalo skoro ništa, a ostavljeno je i sve teško pješadijsko naoružanje.⁴⁾

Iz izloženog se može zaključiti da maršmanevar ne smije biti sam sebi cilj, već se uvijek mora podređivati operativno-strategijskoj zamisli napadnih ili odbranbenih dejstava. U ovom slučaju maršmanevarski pravac bio je isuviše dugačak i težak, a nije bila obezbijeđena ni tajnost, odnosno iznenađenje, tako da je neprijatelj dočekao diviziju baš tada kada je iznenađenje trebalo da odigra važnu ulogu.

*

Na iznijetim primjerima prikazao sam kako je naše rukovodstvo u toku NO rata primjenjivalo veoma raznolike i bogate forme vojnih dejstava, kako su se ona razvijala, rasla, poboljšavala i dobijala raznolike oblike, zavisno od toga kakvim su snagama izvođena i kakvi su zadaci rješavani. Pošto se može dobiti utisak o težnji da se prikazani primjeri maršmanevara uklope u neke ranije poznate šablone, da bi se dokazala njihova opravdanost, ovdje ću iznijeti još neke misli o tome. Prije svega, svi naši naponi u toku NO rata bili su usmjereni da se neprijatelj tuče svuda i na svakom mjestu, da se kroz razne oblike vojničke aktivnosti izgrađuje i povećava naša oružana sila i da se s osloncem na nju postepeno rađaju, grade i jačaju organi nove države na političkoj platformi koja će odgovarati stremljenjima svih naših naroda. Zato su i taktika i strategija upotrebe oružanih snaga bile veoma različite i bogate. Nijedan od primjera maršmanevara koje sam iznio ne obuhvata samo one jedinice koje su direktno učestvovala u njegovom izvođenju. Njihova sadržina je mnogo šira. Sa svakim maršmanevrom su povezivana i usklađivana

⁴⁾ *Vojnoistorijski glasnik*, br. 1/53 god., iz članka »Proboj 14 divizije u Štajersku«.

dejstva svih snaga Revolucije (političkih, partizanskih i regularnih). Time se jedino može tumačiti činjenica da je svaki izvedeni maršmanevar bio preduslov za široki zamah ofanzive, koja je obezbjeđivala nove oslobođene teritorije, priliv hiljade novih boraca i formiranje novih jedinica. Time su se učvršćivali korijeni narodne vlasti, sticala se nova politička i vojnička iskustva, tako da je sve to kao plima narastalo i omogućavalo stalan kvalitativni i kvantitativni uspon Revolucije u zemlji.

U razmatranju maršmanevra Grupe udarnih divizija u Četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi (kao i u ostalim primjerima) ograničio sam se, uglavnom, na one jedinice koje su ga neposredno izvodile. Međutim, njegova osobenost ogleda se i u tome što su u izvršenju toga teškog i krupnog zadatka neposredno učestvovala sve jedinice 1 bosanskog i 1 hrvatskog korpusa, a posredno i sve ostale oružane snage u zemlji: partizanski odredi, grupe, ostale regularne jedinice, kao i hiljade aktivista na oslobođenoj i neoslobođenoj teritoriji. Ako pogledamo hronologiju događaja u tom periodu, vidjećemo da u krajevima gdje je Revolucija uhvatila korijen nije bilo mjesta, neprijateljskog uporišta, željezničke pruge itd. koji nijesu bili napadani, na koje nije na ovaj ili onaj način vršen vojnički pritisak i nijesu vezivane neprijateljske snage koje su itekako bile potrebne tamo gdje se odvijala odlučujuća bitka. Maršmanevar Udarne grupe je bio samo dio cjeline, dio opšte protivofanzive, odnosno ofanzive na cijelom jugoslovenskom ratištu. Ako se na njega gleda u takvom svijetlu, onda, da ne ulazimo u ostale kvalitete rukovođenja i kvalitete jedinica Udarne grupe, možemo uočiti koliko je ogromnu pomoć pretstavljalo jedinstvo misli i akcija, osjećaj odgovornosti svih štabova i partiskih rukovodstava koje su povezivale nevidljive niti naše Partije. Takvo jedinstvo misli izgrađivalo se kroz ranije borbe, kroz shvatanja da treba učiniti sve za uspjeh Udarne grupe, čije su jedinice nosile najveći teret Revolucije u datoj etapi njenog razvoja. Zbog toga se naša maršmanevarska dejstva ne mogu, niti smiju, samo upoređivati ili uklapati u bilo kakve klasične okvire da bi se time dokazala njihova vojno-naučna opravdanost, već se moraju posmatrati iz naših uslova, naših mogućnosti izvođenja. To ne znači da treba negirati svojstva koja su zajednička sa klasičnim maršmanevarskim radnjama.

Postavlja se pitanje: zašto se izraz »maršmanevar« javlja tek u poslijeratnim analizama, naročito posljednjih godina, i zašto se u toku izvođenja odgovarajućih dejstava u našem ratu nije upotrebljavao?

Maršmanevar nije i ne smije da bude sam sebi cilj. On je samo sastavni dio operativno-strategijske kategorije dejstava kojima je podređen i kojima stvara uslove za njihovo uspješno ostvarenje. A pošto maršmanevar u uslovima teritorijalnog rata pretstavlja uvodni dio svake ofanzive ili protivofanzive, prirodno je što su dejstva maršmanevarskog karaktera u toku rata, a i u poslijeratnim analizama, uvršćivana u jednu od ovih dviju operativno-strategijskih radnji. Ona se u našoj štampi ponegdje imenuju terminom »pohod« (»pohod« proleterskih brigada u Bosansku Krajinu 1942 g.) ili »prodor« (»prodor« u Hercegovinu poslije Četvrte neprijateljske ofanzive), jer pohod sadrži neke karakteristike maršmanevra. Dok pohod izražava pretežno politički karakter izvršene radnje, kome nedostaje vojničko-borbeni karakter, dotle je

prodor borbeno-marševska radnja taktičkog, pa i operativnog karaktera, u kojoj napad ima odlučujuću ulogu, razumije se pod specifičnim uslovima (okruženje, neprekidan front neprijatelja, stalni neprijateljski napadi u toku izvršenja, itd.).

Iz dosadašnjeg izlaganja proizilazi da su naša maršmanevarska dejstva po krajnjim operativno-strategiskim ciljevima bila slična sa dotada poznatim maršmanevrima i da su se više ili manje razlikovala ne samo po načinu izvođenja, po njihovoj unutrašnjoj strukturi i okolnostima pod kojima su se razvijala, nego i po rezultatima. Strategija naše Partije u rukovođenju Revolucijom je pomoću ove kategorije dejstava prvenstveno obezbjeđivala uslove za sprovođenje političkih ciljeva. Njeni neposredni rezultati su bili: dalje jačanje armije, kao oružane avangarde Revolucije, koja je u daljem razvoju stvarala uslove za nove strategiske poteze. Tako je bilo sve dotle dok je odnos snaga bio na strani neprijatelja, a kada se taj odnos izravnao i izmijenio u korist snaga Revolucije, maršmanevri su primili prvenstveno vojnički karakter i obezbijedili konačan obračun sa neprijateljem i prelaz u generalnu ofanzivu, a time i punu pobjedu Revolucije.

Iz primjera NOR-a može se zaključiti da će teritorijalni rat i u budućnosti postojati paralelno sa frontalnim ratom. Ako se bude primjenjivao u još savršenijim formama, on će, svakako, poslužiti kao uspješan način otpora onih zemalja koje neće biti u stanju da odbrane svoju teritoriju od agresora frontalnim otporom, ili koje u toku odbrane svoje nezavisnosti budu dovedene u takvu situaciju koja se po shvatanjima do prošlog rata, a kod nekih vojnih krugova i danas, svršava kapitulacijom. Ako se za vrijeme mira izvrše opsežne pripreme za vođenje teritorijalnog rata, uporedo sa pripremama regularne armije za suzbijanje agresora, onda kapitulacije u dosadašnjem smislu riječi neće i ne može biti. To će istovremeno biti i pouka napadaču da neće moći baciti žrtvu na koljena i dobiti rat samo time što će upotrebom nadmoćnije tehnike ili novih vrsta naoružanja probiti front i promarširati uzduž i poprijeko napadnute zemlje. Naprotiv, tek tada će za agresora nastati novi rat, jer će u »okupiranoj« zemlji morati da drži velike snage, koje će biti bespomoćne pred silinom otpora i mržnjom branioca — napadnute zemlje. Ovaj otpor će stalno narastati i u konačnoj etapi primiti oblike frontalnog rata, sa kojim će neminovno doći i do potpune kapitulacije agresora.

Na iznijetim primjerima vidi se neobično velika pokretljivost ne samo u taktičkim nego i u operativno-strategiskim okvirima, koja je bila primarna za postizavanje tako značajnih uspjeha. Istina, ovakva pokretljivost je proizilazila iz uslova i potreba teritorijalnog rata, ali je mogu i moraju primjenjivati jedinice u uslovima frontalnog rata, naročito u budućnosti kada će zbog upotrebe novih vrsta naoružanja još više porasti njena uloga kao osnovnog uslova za uspješan manevar.

Ovakvu pokretljivost je, po mome mišljenju, uslovilo nekoliko elemenata. Prije svega, elastična formacija naših jedinica omogućavala je nošenje minimalnih količina materijalnih potreba, tako da su jedinice bile veoma pokretljive. S druge strane, solidna organizacija teritorije za snabdijevanje i ostale pozadinske zadatke omogućavala je jedinicama da uvijek, a naročito u

težim situacijama, podmire svoje najnužnije potrebe. Suprotno tome, Centralna bolnica i veliki zbijeg u toku Četvrte ofanzive usporili su ofanzivnu moć Udarne grupe i ofanzivnu bitku pretvorili u defanzivnu — bitku za ranjenike. Naše jedinice su bile izrazito pokretljive i zato što su veoma vješto koristile noć za izvođenje taktičkih, pa i operativno-strategiskih radnji. Ustvari, noć je u Narodnooslobodilačkom ratu skoro potpuno zamjenjivala dan, jer su se borci i jedinice u cjelini osjećali sigurnije u izvršavanju zadataka noću nego danju. Zato bi mirnodopskoj noćnoj obući trebalo pokloniti mnogo više pažnje, tim prije što će noć ubuduće vjerovatno imati mnogo veći značaj nego ranije. Ovom obukom bi trebalo obuhvatiti sve jedinice i sve taktičke radnje, kako bi se ljudstvo navikavalo i sticala potrebna iskustva. Svakako, trebalo bi vršiti i izvesne modifikacije za što efikasniju upotrebu one tehnike čija je primjena noću donekle ograničena. Najzad, naše jedinice su bile pokretljive i zato što je organizaciski proces rada u štabovima bio kratak i jednostavan. Zato bi i u današnjim uslovima ovaj proces (koji je još uvijek dugačak) trebalo uprostiti i skratiti vrijeme za donošenje odluke i njeno sprovođenje u život. Praksa Vrhovnog štaba koja je sprovedena u Bici na Neretvi i ofanzivi u Istočnoj Bosni (juna 1943) omogućavala je koncentraciju jedinica pred ofanzivu — bitku po vremenu a ne po prostoru, s tim što se pri tome ipak mogao obaviti i čitav organizaciski proces. To znači da su naše velike koncentracije, kao skupan cilj, bile samo za najkraće moguće vrijeme izložene neprijateljskoj avijaciji.

Ovo su, po mome mišljenju, samo neka važnija iskustva, koja su donekle i dosada zapažena, ali koja po svome značaju u budućnosti zaslužuju da se još podrobnije analiziraju i uzimaju u obzir u izvođenju mirnodopske obuke, kao i pri rješavanju ostalih pitanja vezanih za izgradnju Armije.